

УДК 343.13:351.746.1

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.38>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ НА ТЕРИТОРІЇ СУМІЖНИХ ДЕРЖАВ

Кметь С.А.,

*доктор філософії в галузі знань воєнних наук,
старший викладач кафедри прикордонного контролю,
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0003-03338-3177
e-mail: olena_kmet@ukr.net*

Прокопченко Т.Л.,

*начальник відділу організації оперативно-розшукової діяльності
головного оперативно-розшукового відділу,
2 прикордонний загін
Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0002-9879-4966*

Кметь С.А., Прокопченко Т.Л. Особливості кримінального провадження під час здійснення прикордонного контролю на території суміжних держав.

У статті комплексно досліджуються особливості здійснення кримінального провадження під час організації та проведення прикордонного контролю на території суміжних держав. Проаналізовано практичні аспекти діяльності уповноважених суб'єктів, зокрема в умовах функціонування спільного прикордонного контролю на території пункту пропуску суміжної держави. Встановлено, що у процесі здійснення прикордонного контролю нерідко виявляються ознаки кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, серед яких контрабанда, незаконне переміщення наркотичних засобів, організація незаконного переправлення осіб через державний кордон, торгівля людьми та інші суспільно небезпечні діяння. У таких випадках виникає необхідність невідкладного реагування та забезпечення ефективного кримінального провадження. Особливу увагу приділено проблемним питанням правового регулювання, що виникають у зв'язку із здійсненням процесуальних дій поза межами території України. Обґрунтовано, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить чітких механізмів реалізації повноважень органів досудового розслідування та інших уповноважених суб'єктів у таких умовах. Зокрема, відсутня визначеність щодо порядку фіксації доказів, проведення слідчих (розшукових) дій, затримання осіб, а також процедур взаємодії з компетентними органами іноземних держав у рамках спільного прикордонного контролю. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства України шляхом закріплення спеціальних процедур здійснення процесуальних дій за межами державної території. Також аргументовано доцільність розширення та деталізації міжнародно-правової договірної бази, що регулює питання спільного прикордонного контролю та взаємодії правоохоронних органів. Запропоновані підходи спрямовані на підвищення ефективності кримінального провадження, забезпечення належного рівня правової визначеності та зміцнення прикордонної безпеки в умовах розвитку міжнародного співробітництва.

Ключові слова: прикордонний контроль, пункт пропуску, безпека, державний кордон, кримінальне провадження, торгівля людьми, контрабанда, нелегальна міграція, кримінальні правопорушення, кримінальний процес.

Kmet S.A., Prokopchenko T.L. Features of criminal proceedings during border control on the territory of neighborhood states.

The article comprehensively examines the features of criminal proceedings during the organization and conduct of border control on the territory of neighboring states. The practical aspects of the

activities of authorized entities at checkpoints across the state border, in particular in the conditions of the functioning of joint control points, are analyzed. It has been established that in the process of border control, signs of criminal offenses stipulated by the Criminal Code of Ukraine are often detected, including smuggling, illegal movement of narcotic drugs, organization of illegal transportation of persons across the state border, human trafficking and other socially dangerous acts. In such cases, there is a need for immediate response and ensuring effective criminal proceedings. Particular attention is paid to problematic issues of legal regulation that arise in connection with the implementation of procedural actions outside the territory of Ukraine. It is substantiated that the current criminal procedural legislation of Ukraine does not contain clear mechanisms for the implementation of the powers of pre-trial investigation bodies and other authorized entities in such conditions. In particular, there is no certainty regarding the procedure for recording evidence, conducting investigative (search) actions, detaining persons, as well as procedures for interaction with competent authorities of foreign states within the framework of joint border control. Based on the analysis, a conclusion is made about the need to improve the criminal procedural legislation of Ukraine by establishing special procedures for carrying out procedural actions outside the state territory. The expediency of expanding and detailing the international legal treaty framework regulating the issues of joint border control and interaction of law enforcement agencies is also argued. The proposed approaches are aimed at increasing the efficiency of criminal proceedings, ensuring an appropriate level of legal certainty, and strengthening border security in the context of the development of international cooperation.

Key words: border control, law, checkpoint, security, state border, criminal proceedings, human trafficking, smuggling, illegal migration, criminal offenses, criminal process.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку міжнародного співробітництва у сфері прикордонної безпеки зумовлюють істотне розширення практики здійснення прикордонного контролю (далі – ПК) не лише на території України, а й на території суміжних держав, з якими Україна має спільний державний кордон. Така практика реалізується відповідно до положень національного законодавства України у сфері прикордонно-митних відносин, а також на підставі укладених двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів. Її запровадження спрямоване насамперед на оптимізацію та пришвидшення здійснення пропускних операцій, мінімізацію часу перетину державного кордону (далі – ДК) особами, транспортними засобами та вантажами, а також на підвищення ефективності виявлення, припинення та попередження правопорушень на ДК.

Застосування механізмів спільного ПК дозволяє забезпечити більш тісну координацію діяльності компетентних органів суміжних держав, у тому числі шляхом обміну інформацією, проведенням узгоджених перевірочних заходів та використанням спільної інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон (далі – ППР). У результаті цього досягається не лише спрощення процедур перетину кордону для законослухняних громадян, але й суттєво підвищується ефективність протидії транскордонній злочинності, зокрема таким її проявам, як контрабанда, незаконне переміщення наркотичних засобів, нелегальна міграція, торгівля людьми та інші кримінальні правопорушення, що мають міжнародний характер.

Водночас впровадження зазначених підходів об'єктивно породжує низку складних правових питань і колізій, пов'язаних із забезпеченням належного здійснення кримінального провадження в умовах виконання службових повноважень поза межами національної території. Зокрема, виникають труднощі щодо визначення юрисдикції, застосування норм кримінального процесуального законодавства, а також порядку документування та фіксації доказів, отриманих під час здійснення ПК на території іноземної держави. Особливої актуальності набуває питання допустимості таких доказів у кримінальному провадженні та їх відповідності вимогам національного законодавства.

Крім того, неврегульованість окремих аспектів взаємодії між правоохоронними органами суміжних держав у межах спільного контролю може призводити до затримок у прийнятті процесуальних рішень, ускладнювати процедури затримання осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, а також створювати передумови для порушення прав і свобод людини. У цьому контексті особливого значення набуває питання чіткого розмежування повноважень компетентних органів різних держав та визначення процедур їхньої взаємодії.

Таким чином, подальший розвиток інституту здійснення ПК на території суміжних держав потребує комплексного наукового осмислення та вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Зокрема, доцільним є внесення змін до кримінального процесуального законодавства Украї-

ни, спрямованих на врегулювання порядку здійснення процесуальних дій за межами державної території, а також розширення та деталізація міжнародно-правових механізмів співробітництва у цій сфері. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження, зміцненню прикордонної безпеки та забезпеченню належного балансу між інтересами держави і правами людини.

Метою дослідження є визначення особливостей здійснення кримінального провадження під час проведення ПК на території суміжних держав, виявлення проблемних аспектів правового регулювання цієї діяльності, зокрема відсутності чітко визначеної процедури проведення процесуальних дій за межами України, а також обґрунтування необхідності вдосконалення кримінального процесуального законодавства та міжнародно-правових механізмів співробітництва у зазначеній сфері.

Стан опрацювання проблематики. Вагомий внесок у дослідження питань впровадження законодавства у сфері прикордонної безпеки, ПК та протидії транскордонній злочинності зробили Андрушко О., Басараб О., Вичавка В., Гула В., Кметь О., Ляшук Р., Самойленко О., Сичевський Ю., Ніколаєнко Т., Халимон С., Чорний А. та інші. Разом з тим, питанням, що стосувались би впровадження кримінально-процесуального законодавства України під час здійснення ПК на території суміжних держав, не приділялась достатня увага, а розглядались вони здебільшого в загальному контексті, без цілісного підходу до визначення процесуального порядку таких дій, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Україна – суверенна і незалежна, демократична правова держава, а її територія в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Основний Закон визначає засади здійснення державної влади, у тому числі й у сфері забезпечення правопорядку та безпеки на державному кордоні [1].

За вчинення суспільно небезпечних діянь, зокрема контрабанди, незаконного переміщення наркотичних засобів, організації незаконного переправлення осіб через ДК, торгівлі людьми та інших злочинів, які можуть бути виявлені під час здійснення ПК в ППР на території суміжних держав, відповідно до законодавства України наступає кримінальна відповідальність. При цьому питання юрисдикції та притягнення до відповідальності набувають особливої актуальності у випадках вчинення або виявлення таких правопорушень поза межами території України [2].

Разом з тим, Кримінальним процесуальним кодексом України визначено порядок здійснення кримінального провадження, однак його чіткого правового механізму проведення процесуальних дій на території суміжних держав немає [3]. Відсутність відповідного нормативного регулювання ускладнює фіксацію доказів, проведення слідчих (розшукових) дій, затримання осіб та реалізацію інших процесуальних повноважень уповноваженими службовими особами.

Відповідно до Закону України «Про прикордонний контроль» передбачається можливість здійснення ПК на території суміжних держав на підставі міжнародних договорів. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» визначає повноваження органів Державної прикордонної служби України, зокрема щодо участі у боротьбі зі злочинністю на ДК. Крім того, Закон України «Про державний кордон України» встановлює правовий режим ДК та регламентує порядок його перетинання [4, 5, [6].

Таким чином, виникає суперечність між наявністю правових підстав для здійснення ПК на території суміжних держав та відсутністю належного процесуального механізму реалізації кримінального провадження у таких умовах. Це обумовлює необхідність комплексного наукового аналізу та вдосконалення чинного законодавства з метою усунення прогалин і забезпечення ефективної протидії транскордонній злочинності.

Сучасні напрями розвитку та удосконалення системи забезпечення національної, в тому числі і прикордонної безпеки, України характеризуються посиленням міжнародного співробітництва, зокрема запровадженням спільного ПК на території суміжних країн. Такий підхід відповідає європейському досвіду інтегрованого управління кордонами та спрямований на підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю на ДК, а також спрощення процедур перетину кордонів обох держав.

Відповідно до Конституції України, держава забезпечує захист суверенітету, територіальної цілісності та правопорядку [1]. У цьому контексті важливе місце займає діяльність органів Державної прикордонної служби України, які реалізують функції з охорони ДК та здійснення ПК [5]. Водночас розширення форм такої діяльності, зокрема її здійснення на території суміжних держав, зумовлює необхідність адаптації правового регулювання до нових умов.

Практика свідчить, що під час здійснення ПК в ППр, у тому числі на території суміжних держав, виявляються кримінальні правопорушення, передбачені Кримінальним кодексом України, зокрема контрабанда, незаконне переміщення наркотичних засобів, організація незаконного переправлення осіб через ДК, торгівля людьми тощо [2]. Такі правопорушення мають транскордонний характер і потребують комплексного реагування з боку правоохоронних органів різних держав.

Водночас Кримінальний процесуальний кодекс України визначає порядок здійснення кримінального провадження переважно в межах території України та не передбачає чіткої процедури проведення процесуальних дій за її межами [3]. Це створює суттєві труднощі у випадках, коли кримінальне правопорушення виявляється під час здійснення ПК на території іншої держави. Зокрема, виникають проблеми щодо фіксації доказів, проведення слідчих (розшукових) дій, затримання осіб та забезпечення допустимості отриманих доказів у подальшому кримінальному провадженні.

Закон України «Про прикордонний контроль» передбачає можливість здійснення ПК на території суміжних держав на підставі міжнародних договорів України [4]. Разом з тим, Закон України «Про Державну прикордонну службу України» визначає повноваження органів ДПСУ, зокрема щодо участі у боротьбі зі злочинністю [5], а Закон України «Про державний кордон України» встановлює правовий режим ДК [6]. Проте зазначені нормативно-правові акти не містять комплексного регулювання особливостей кримінального провадження в умовах здійснення ПК за межами території України.

Особливої уваги потребує питання юрисдикції. Відповідно до загальних положень кримінального права, кримінальна відповідальність визначається за принципом територіальності, однак у випадках транскордонних злочинів можуть застосовуватися й інші принципи, зокрема принцип громадянства або універсальної юрисдикції [2]. Це ускладнює визначення компетентного органу, уповноваженого здійснювати кримінальне переслідування, особливо у випадках, коли правопорушення виявляється на території іншої держави.

Міжнародно-правові акти, зокрема Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року та Другий додатковий протокол до неї, визначають загальні засади співробітництва держав у сфері кримінального судочинства [7], [8]. Вони передбачають механізми надання правової допомоги, виконання процесуальних дій на запит іншої держави, обмін доказами та інформацією. Однак зазначені механізми є тривалими у часі та не завжди ефективними в умовах необхідності негайного реагування.

Науковці також звертають увагу на необхідність удосконалення правового регулювання діяльності правоохоронних органів у сфері прикордонної безпеки [9, с. 326]. Можна констатувати наявність суттєвої прогалини у кримінальному процесуальному законодавстві України щодо регулювання порядку здійснення процесуальних дій за межами території держави в умовах спільного ПК. Це потребує внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України, а також укладення та вдосконалення міжнародних договорів, які б чітко визначали механізми взаємодії правоохоронних органів суміжних держав.

Таким чином, ефективне функціонування системи ПК на території суміжних держав можливе лише за умови комплексного правового врегулювання питань кримінального провадження, що дозволить забезпечити належний рівень протидії транскордонній злочинності та дотримання принципів законності і правової визначеності.

Сучасні умови розвитку міждержавного співробітництва у сфері прикордонної безпеки зумовлюють істотне розширення практики здійснення ПК не лише на території України, а й на території суміжних дружніх держав, з якими Україна має спільний ДК. Така практика реалізується відповідно до положень національного законодавства України з прикордонних питань, а також на підставі укладених двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів. Її запровадження спрямоване насамперед на оптимізацію та пришвидшення здійснення пропускових операцій, мінімізацію часу перетину ДК особами, транспортними засобами та вантажами, а також на підвищення ефективності виявлення, припинення та попередження правопорушень на ДК.

Застосування механізмів спільного ПК дозволяє забезпечити більш тісну координацію діяльності компетентних органів суміжних держав, у тому числі шляхом обміну інформацією, проведення узгоджених перевірочних заходів та використання спільної інфраструктури ППр. У результаті цього досягається не лише спрощення процедур перетину ДК для законослухняних громадян і суб'єктів господарювання, але й суттєве підвищення ефективності протидії транскордонній зло-

чинності, зокрема таким її проявам, як контрабанда, незаконне переміщення наркотичних засобів, нелегальна міграція, торгівля людьми та інші кримінальні правопорушення, що мають міжнародний характер.

Водночас впровадження зазначених підходів об'єктивно породжує низку складних правових питань і колізій, пов'язаних із забезпеченням належного здійснення кримінального провадження в умовах виконання службових повноважень поза межами національної території. Зокрема, виникають труднощі щодо визначення юрисдикції, застосування норм кримінального процесуального законодавства, а також порядку документування та фіксації доказів, отриманих під час здійснення ПК на території іноземної держави. Особливої актуальності набуває питання допустимості таких доказів у кримінальному провадженні та їх відповідності вимогам національного законодавства.

Крім того, неврегульованість окремих аспектів взаємодії між правоохоронними органами суміжних держав у межах спільного контролю може призводити до затримок у прийнятті процесуальних рішень, ускладнювати процедури затримання осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, а також створювати передумови для порушення прав і свобод людини. У цьому контексті особливого значення набуває питання чіткого розмежування повноважень компетентних органів різних держав та визначення процедур їхньої взаємодії.

Окремої уваги потребує проблема забезпечення належного рівня процесуальних гарантій осіб, щодо яких здійснюються відповідні заходи в умовах спільного ПК. Йдеться, зокрема, про забезпечення права на захист, доступу до правової допомоги, належного інформування про процесуальний статус особи та підстави застосування до неї заходів процесуального примусу. Відсутність чітко визначених процедур у цій сфері може призводити до неоднозначного тлумачення правових норм та створювати ризики визнання доказів недопустимими у подальшому судовому розгляді.

Також слід враховувати, що здійснення ПК на території суміжної держави пов'язане з необхідністю дотримання не лише норм національного законодавства України, але й правового режиму держави перебування. Це зумовлює потребу у гармонізації правових підходів, узгодженні процедур та виробленні єдиних стандартів діяльності уповноважених органів. У протилежному випадку можуть виникати конфлікти норм, що негативно впливатиме на ефективність здійснення ПК, міжнародного співробітництва та кримінального провадження в цілому.

У цьому контексті доцільним є також розгляд можливості запровадження спеціальних правових режимів або процедур, які б регламентували діяльність уповноважених службових осіб України за межами її території в межах спільного контролю. Такі процедури мають передбачати чіткий алгоритм дій у разі виявлення ознак кримінального правопорушення, порядок взаємодії з іноземними компетентними органами, а також механізми передачі матеріалів кримінального провадження та осіб, причетних до його вчинення.

Висновки. Таким чином, подальший розвиток інституту здійснення ПК на території суміжних держав потребує комплексного наукового осмислення та вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Зокрема, доцільним є внесення змін до кримінального процесуального законодавства України, спрямованих на врегулювання порядку здійснення процесуальних дій за межами території держави, а також розширення та деталізація міжнародно-правових механізмів співробітництва у цій сфері. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження, зміцненню прикордонної безпеки та забезпеченню належного балансу між інтересами держави і правами людини.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері полягають у поглибленому вивченні механізмів правового регулювання здійснення кримінального провадження в умовах спільного ПК в ППР на території суміжних держав. Особливої уваги потребує розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства України з метою врегулювання порядку проведення процесуальних дій за межами держави.

Актуальним є також дослідження міжнародного досвіду організації взаємодії правоохоронних органів під час виявлення та документування транскордонних злочинів, а також можливостей імплементації відповідних практик у національне законодавство. Окремим напрямом є аналіз ефективності двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів у сфері ПК та кримінального судочинства.

Крім того, доцільним є вивчення питань допустимості доказів, отриманих на території іноземних держав, визначення кола та процесуального статусу службових осіб, які беруть участь

у спільному ПК, а також удосконалення механізмів міжвідомчої та міжнародної взаємодії. Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню цілісної та ефективної системи правового забезпечення протидії транскордонній злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. 1996. № 30. Ст. 141. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.03.2026).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 04.03.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.03.2026).
4. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 23.03.2025. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1710-17#Text> (дата звернення: 24.03.2026).
5. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 28.08.2025. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/661-15> (дата звернення: 23.03.2026).
6. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. Дата оновлення: 23.09.2023. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1777-12#Text> (дата звернення: 23.03.2026).
7. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959. Дата оновлення: 08.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 22.03.2026).
8. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001. Дата оновлення: 01.06.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text (дата звернення: 22.03.2026).
9. Корольов В. О., Єрбоменко В. О. Кримінологічна характеристика осіб, які здійснюють незаконне переправлення осіб через державний кордон України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 323–326. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/83>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026

© Кметь С.А., Прокопченко Т.Л., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0